

پروین اعتصامی

شاعره نامدار معاصر ایران از گویندگان قدر اول زبان فارسی است که با تواناترین گویندگان مرد، برابری کرده و به گواهی اساتید و سخن شناسان معاصر گوی سبقت را از آنان ربوده است...

شاعره نامدار معاصر ایران از گویندگان قدر اول زبان فارسی است که با تواناترین گویندگان مرد، برابری کرده و به گواهی اساتید و سخن شناسان معاصر گوی سبقت را از آنان ربوده است.

در جامعه ما با همه اهتمام و نظام فکری اسلام به تعلیم و تربیت عموم و لازم شمردن پرورش فکری و تقویت استعدادهاى زن و مرد، باز برای جنس زن به علت نظام مرد سالاری امکان تحصیل و پرورش تواناییهای ذوق کم بوده و روی همین اصل تعداد گویندگان و علماء زن ایران در برابر خیل عظیم مردان که در این راه گام نهاده اند؛ ناچیز می نماید و پروین در این حد خود منحصر به فرد است.

رمز توفیق این ارزشمند زن فرهنگ و ادب فارسی، علاوه بر استعداد ذاتی؛ معجزه تربیت و توجه پدر نامور اوست که علیرغم محرومیت زن ایرانی از امکانات تحصیل و فقدان مدارس دخترانه، خود به تربیت او همت گماشت و دختر با استعداد و با سرمایه معنوی خود را به مقامی که در خورد او بود رسانید.

پدر پروین میرزا یوسف اعتصامی (اعتصام الملک) پسر میرزا ابراهیم خان مستوفی ملقب به اعتصام الملک از اهالی آشتیان بود که در جوانی به سمت استیفای آذربایجان به تبریز رفت و تا پایان عمر در همان شهر زیست.

یوسف اعتصام الملک در 1291 هـ.ق در تبریز به دنیا آمد. ادب عرب و فقه و اصول و منطق و کلام و حکمت قدیم و زبانهای ترکی و فرانسه را در تبریز آموخت و در لغت عرب احاطه کامل یافت. هنوز بیست سال از عمرش نرفته بود که کتاب (قلاند الادب فی شرح اطواق الذهب) را که رساله ای بود در شرح یکصد مقام از مقامات محمود بن عمر الزمخشری در نصایح و حکم و مواعظ و مکارم اخلاق به زبان عربی نوشت که بزودی جزء کتابهای درسی مصریان قرار گرفت. چندی بعد کتاب (ثورة الهند یا المرأة الصابرة) او نیز مورد تحسین ادبای ساحل نیل قرار گرفت.

کتاب (تربیت نسوان) او که ترجمه (تحریر المرأة) قاسم امین مصری بود به سال 1318 هـ.ق انتشار یافت که در آن روزگار تعصب عام و بیخبری عموم از اهمیت پرورش بانوان در جامعه ایرانی رخ می نمود.

اعتصام الملک از پیشقدمان راستین تجدد ادبی در ایران و به حق از پیشوایان تحول نثر فارسی است. چه او با ترجمه شاهکارهای نویسندگان بزرگ جهان، در پرورش استعدادهاى جوانان، نقش بسزا داشت. او علاوه بر ترجمه بیش از 17 جلد کتاب در بهار 1328 هـ.ق مجموعه ادبی نفیس و پرارزشی بنام (بهار) منتشر کرد که طی انتشار 24 شماره در دو نوبت توانست مطالب سودمند علمی- ادبی- اخلاقی- تاریخی- اقتصادی و فنون متنوع را به روشی نیکو و روشی مطلوب عرضه کند.

زندگینامه

رخشنده اعتصامی مشهور به پروین اعتصامی از شاعران بسیار نامی معاصر در روز 25 اسفند سال 1285 شمسی در تبریز تولد یافت و از ابتدا زیر نظر پدر دانشمند و سخندان خود که با انتشار کتاب (تربیت نسوان) اعتقاد و آگاهی خود را به لزوم تربیت دختران نشان داده بود، به رشد پرداخت.

در کودکی با پدر به تهران آمد. ادبیات فارسی و ادبیات عرب را نزد وی قرار گرفت و از محضر ارباب فضل و دانش که در خانه پدرش گرد می آمدند بهره ها یافت و همواره آنان را از قریحه سرشار و استعداد خارق العاده خویش دچار حیرت می ساخت. در هشت سالگی به شعر گفتن پرداخت و مخصوصاً با به نظم کشیدن قطعات زیبا و لطیف که پدرش از کتب خارجی (فرنگی- ترکی و عربی) ترجمه می کرد طبع آزمائی می نمود و به پرورش ذوق می پرداخت.

در تیر ماه سال 1303 شمسی برابر با ماه 1924 میلادی دوره مدرسه دخترانه آمریکایی را که به سرپرستی خانم میس شولر در ایران اداره می شد با موفقیت به پایان برد و در جشن فراغت از تحصیل خطابه ای با عنوان "زن و تاریخ" ایراد کرد.

او در این خطابه از ظلم مرد به شریک زندگی خویش که سهیم غم و شادی اوست سخن می گفت. خانم میس شولر، رئیس مدرسه آمریکایی دختران خاطرات خود را از تحصیل و تدریس پروین در آن مدرسه چنین بیان می کند.

"پروین، اگر چه در همان اوان تحصیل در مدرسه آمریکایی نیز معلومات فراوان داشت، اما تواضع ذاتیش به حدی بود که به فرا گرفتن مطلب و موضوع تازه ای که در دسترس خود می یافت شوق وافر اظهار می نمود."

خانم سرور مهکامه محمص از دوستان نزدیک پروین که گویا بیش از دوازده سال با هم مراد و مکاتبه داشتند او را پاک طینت، پاک عقیده، پاک دامن، خوشخو، خوشرفتار، در مقام دوستی متواضع و در طریق حقیقت و محبت پایدار توصیف می کند.

پروین در تمام سفرهایی که با پدرش در داخل و خارج ایران می نمود شرکت می کرد و با سیر و سیاحت به گسترش دید و اطلاعات و کسب تجارب تازه می پرداخت. این شاعر آزاده، پیشنهاد ورود به دربار را با بلند نظری نپذیرفت و مداخل وزارت معارف ایران را رد کرد.

پروین در نوزده تیر ماه 1313 با پسر عموی خود ازدواج کرد و چهار ماه پس از عقد ازدواج به کرمانشاه به خانه شوهر رفت.

شوهر پروین از افسران شهربانی و هنگام وصلت با او رئیس شهربانی در کرمانشاه بود. اخلاق نظامی او با روح لطیف و آزاده پروین مغایرت داشت. او که در خانه ای سرشار از مظاهر معنوی و ادبی و به دور از هر گونه آلودگی پرورش یافته بود پس از ازدواج ناگهان به خانه ای وارد شد که یک دم از بساط عیش و نوش خالی نبود و طبیعی است همگامی این دو طبع مخالف نمی توانست دیری بپاید و سرانجام این ازدواج ناهمگون به جدایی کشید و پروین پس از دو ماه و نیم اقامت در خانه شوهر با گذشتن از کابین طلاق گرفت.

با این همه او تلخی شکست را با خونسردی و متانت شگفت آوری تحمل کرد و تا پایان عمر از آن سخنی بر زبان نیاورد و شکایتی ننمود.

بعد از آن واقعه تأثیرانگیز پروین مدتی در کتابخانه دانشسرای عالی تهران سمت کتابداری داشت و به کار سرودن اشعار ناب خود نیز ادامه می داد. تا اینکه دست اجل او

را در 34 سالگی از جامعه ادبی گرفت در حالی که بعد از آن سالها می توانست عالی ترین پدیده های ذوقی و فکری انسانی را به ادبیات پارسی ارمغان نماید. بهرحال در شب 16 فروردین سال 1320 خورشیدی به بیماری حصه در تهران زندگی را بدرود گفت و پیکر او را به قم بردند و در جوار قبر پدر دانشمندش در مقبره خانوادگی بخاک سپردند.

در تهران و ولایات، ادبا و شعرا از زن و مرد اشعار و مقالاتی در جراید نشر و مجالس یادبودی برای او برپا کردند.

در سال 1314 چاپ اول دیوان پروین اعتصامی، شاعره توانای ایران، به همت پدر ادیب و گرانمایه اش انتشار یافت و دنیای فارسی زبان از ظهور لیل داستانسرای دیگری در گلزار پر طراوت و صفای ادب فارسی آگاهی یافت و از غنچه معطر ذوق و طبع او محفوظ شد. پروین برای سنگ مزار خود نیز قطعه اندوهباری سروده که هم اکنون بر لوح نماینده مرقدش حک شده است.

ویژگی سخن

او در قصایدش پیرو سبک متقدمین بویژه ناصر خسرو است و اشعارش بیشتر شامل مضامین اخلاقی و عرفانی می باشد. پروین موضوعات حکمتی و اخلاقی را با چنان زبان ساده و شیوایی بیان می دارد که خواننده را از هر طبقه تحت تاثیر قرار می دهد. او در قدرت کلام و چیره دستی بر صنایع و آداب سخنوری همپایه ی گویندگان نامدار قرار داشته و در این میان به مناظره توجه خاص دارد و این شیوه را که شیوه شاعران شمال و غرب ایران بود احیاء می نماید. پروین تحت تاثیر سعدی و حافظ بوده و اشعارش ترکیبی است از دو سبک خراسانی و سبک عراقی .

چاپ اول دیوان که آراسته به دیباچه پر مغز شاعر و استاد سخن شناس ملک الشعراء بهار و حاوی نتیجه بررسی و تحقیق او در تعیین ارزش ادبی و ویژگیهای سخن پروین بود شامل بیش از یکصد و پنجاه قصیده و مثنوی در زمان شاعر و با قطعه ای در مقدمه از خود او تنظیم شده بود. پروین با اعتقاد راسخ به تأثیر پدر بزرگوارش در پرورش طبعش، دیوان خود را به او تقدیم می کند .

نمونه اثر

این قطعه را برای سنگ مزار خود سروده است

اینکه خاک سیهش بالین است

اختر چرخ ادب چروین است

گر چه جز تلخی ز ایام ندید

هر چه خواهی سخنش شیرین است

صاحب آنهمه گفتار امروز

سائل فاتحه و یاسین است

دوستان به که ز وی یاد کنند

دل بی دوست دلی غمگین است

خاک در دیده بسی جان فرساست

سنگ بر سینه بسی سنگین است

ببند این بستر و عبرت گیرد

هر که را چشم حقیقت بین است

هر که باشی و ز هر جا برسی

آخرین منزل هستی این است

آدمی هر چه توانگر باشد

چون بدین نقطه رسید مسکین است

اندر آنجا که قضا حمله کند

چاره تسلیم و ادب تمکین است

زادن و کشتن و پنهان کردن

دهر را رسم و ره دیرین است

خرم آنکس که در این محنت گاه

خاطری را سبب تسکین است

قریحه سرشار و استعداد خارق العاده پروین در شعر همواره موجب حیرت فضلا و دانشمندانی بود که با پدرش معاشرت داشتند، به همین جهت برخی بر این گمان بودند که آن اشعار از او نیست.

پروین اعتصامی بی تردید بزرگترین شاعر زن ایرانی است که در طول تاریخ ادبیات پارسی ظهور نموده است. اشعار وی پیش از آنکه بصورت دیوان منتشر شود در مجلد دوم مجله بهار که به قلم پدرش مرحوم یوسف اعتصام الملک انتشار می یافت چاپ می شد (1302 - 1300 خورشیدی) دیوان اشعار پروین اعتصامی که شامل 6500 بیت از قصیده و مثنوی و قطعه است تاکنون چندین بار به چاپ رسیده است.

مقدمه دیوان به قلم شادروان استاد محمد تقی ملک الشعراء بهار است که پیرامون سبک اشعار پروین و ویژگیهای اشعار او نوشته است.

سخن آخر

عمر پروین بسیار کوتاه بود، کمتر زنی از میان سخنگویان اقبالی همچون پروین داشت که در دورانی این چنین کوتاه شهرتی فراگیر داشته باشد. پنجاه سال و اندی است که از درگذشت این شاعره بنام می گذرد و همگان اشعار پروین را می خوانند و وی را ستایش می کنند و بسیاری از ابیات آن بصورت ضرب المثل به زبان خاص و عام جاری گشته است.

شعر پروین شیوا، ساده و دلنشین است. مضمونهای متنوع پروین مانندباغ پرگیاهی است که به راستی روح را نوازش می دهد. اخلاق و همه تعبیر و مفاهیم زیبا و عادلانه آن چون ستاره ای تابناک بر دیوان پروین می درخشد چنانکه استاد بهار در مورد اشعار وی می فرماید در پروین در قصاید خود پس از بیانات حکیمانه و عارفانه روح

انسان را به سوی سعی و عمل امید، حیات، اعتنای وقت، کسب کمال، همت، اقدام نیکبختی و فضیلت سوق می دهد.
سرانجام آنکه او دیوان خوبی و پاکی است .